

ΓΙΟΥΡΠΑΝ

21 Σεπτεμβρίου 1921. Βουνά της Σάντας. Πόντος

Παίρνει στα χέρια της το μαχαίρι. Τρέμει. Στέκεται πάνω από το βρέφος, τον αδερφό μου Μήτηρο, που σαν άγγελος κλείνει τα βλέφαρά του απαλά. Είναι η μάνα μου και μάνα αυτού του βρέφους, που λίγα μόνο λεπτά πριν το 'νιωθε ζεστό στην αγκαλιά της να σαλεύει. Ακούω την ανάσα της κοφτή και με αγκομαχητό, σα να πονάει κάθε εκπνοή. Και μετά σιωπή ξανά, νεκρική. Δεν έμεινε ούτε ένα νήπιο. Κι οι μάνες τους δεν πρέπει να βγάλουν μιλιά, πρέπει να πνίζουν μες στη σιγή τον πόνο που τις οργώνει ολάκερες. Κι εγώ θωρώ μπροστά. Το αίμα των βρεφών βρέχει τα παπούτσια μου, αλλά εγώ θωρώ μπροστά, γιατί ο Τούρκος είναι εκεί και εγώ στέκω εδώ. Είμαι στην είσοδο της σπηλιάς, είσοδο της κολάσεως, και προσέχω τα γυναικόπαιδα. Εγώ και άλλοι είκοσι. Μπορεί το γυμνό μου μάτι να μην τον βλέπει μέσα στο σταχτερό σκοτάδι της σεληνόφωτης νύχτας, αλλά η απειλή του στέκεται σαν χάρος πάνω απ' το κεφάλι μου. Είναι κοντά ο Τούρκος. Το ξέρω. Όλοι το ξέρουμε.

Ο νους γυρίζει πίσω...

Καλοκαίρι 1921.

Σαν τώρα θυμάμαι τον Ευκλείδη Κουρτίδη, όταν είχε κατέβει στο σπίτι μας (αντάρτης ήδη από το 1918). Είχε καρδιακή φιλία με τον αδερφό της μάνας μου, που ήταν παπάς και στενός συνεργάτης του μητροπολίτη μας του Χρύσανθου και όλοι τον υπολήπτονταν στο χωριό μας και στα γύρω χωριά. Είχε καιρό να με δει και, μόλις μ' αντίκρισε, μου λέει: «Εσύ είσαι άντρας πια» (εγώ που ήμουν μόλις δεκατεσσάρων) «και θα μπορώ να βασιστώ πάνω σου, έτσι;». Καταλάβαινα καλά τι εννοούσε. «Είμαι αντάρτης, μάνα. Και είμαι άντρας! Είμαι αντάρτης» έλεγα με περίσσεια χαρά και υπερηφάνεια στο στήθος μου, το οποίο φρόντιζα να φουσκώνω με αέρα κάθε τόσο, προκειμένου να δείχνω σαν τον Ευκλείδη, που φάνταζε στα μάτια μου γίγαντας · ένας άνθρωπος βουνό. «Εγώ και ο Κουρτίδης είμαστε άντρες και αντάρτες και γενναίοι». Το τι ακολούθησε, τα γλυκά πρωινά στο χωριό δε μου το είχαν προοικονομήσει. Ο Ευκλείδης γνώριζε ότι οι Τούρκοι θα έφταναν και σε εμάς. Ήδη τα προηγούμενα χρόνια γυρνούσαν και ξεκληρίζαν άλλα χωριά του Πόντου, όχι ακόμα όμως τα δικά μας χωριά. Εμείς συνεχίζαμε να ζούμε και να δουλεύουμε και να εκκλησιαζόμαστε τα πρωινά της Κυριακής. Εκτρέφαμε τα ζωντανά, καλλιεργούσαμε τη γη, μαθαίναμε κι εμείς, οι νεότερες γενιές, να σεβόμαστε και ν' αγαπάμε αυτά τα άγια χώματα, όπως τα σέβονταν και τ' αγαπούσαν οι

πατεράδες μας και οι παππούδες και οι δικοί τους πατεράδες κι οι δικοί τους παππούδες, γενιές και γενιές πίσω, που με τα κόκαλά τους ευλόγησαν ετούτη τη γη. Μου 'χε πει μάλιστα ο πατέρας πως τα περισσότερα απ' τα ζωντανά και τα χωράφια θα γίνονταν δικά μου, γιατί ήμουν ο πρωτότοκος. Εγώ όμως είχα πάντα στον νου μου και τον μικρό μου αδερφό. Πάντα θα τον προστάτευα και δε θα τον αδικούσα. Έκανα σχέδια για το μέλλον. Όσο ο Τούρκος ήταν μακριά, μπορούσαμε να ονειρευόμαστε κι ευχόμασταν να μην έρθει σε μας. Όμως ξέραμε βαθιά μέσα μας ότι θα ερχόταν.

Αρχές Σεπτεμβρίου 1921

Κυριακή. Κόντευε μεσημέρι. Στα σκαλιά μας πλησιάζει ένας Τούρκος ζαπτιές και πίσω του στεκόταν ένας ακόμη. Κι οι δυο με σιδερωμένη στολή και κουμπιά που λαμποκοπούσαν. Κοντοστάθηκαν μπροστά μου. Κοίταξα για λίγο τον εαυτό μου, που καθρεφτιζόταν πάνω στα κουμπιά τους. «Φώναξ' τον πατέρα σου», είπε ο ένας. Εγώ συνέχιζα να παρατηρώ κάτι τσουλούφια απ' τα μαλλιά μου που στέκονταν ατίθασα. «Τσουτσούκ...» έκανε μια παύση, «τον πατέρα σου!» είπε τούτη την φορά πιο αυστηρά.

Στέκονται στην πόρτα για περίπου τρία λεπτά. Εγώ πάω και κάθομαι πίσω από τη φουντωμένη λεμονιά που μας είχαν φέρει την άνοιξη για τη γέννηση του αδερφού μου, Δημητρίου. Κανένας όμως δε φώναζε το μωρό Δημήτρη. Όλοι μας – και συγγενείς και φίλοι – Μήτηρο τον φωνάζαμε, σαν τον παππού μας, Δήμαρχο της περιοχής, που πέθανε λίγο μετά που γεννήθηκε το μωρό. Μπορώ να ακούσω μονάχα λίγες σκόρπιες προτάσεις τους, αλλά έχω καταλάβει τι συμβαίνει. Οι ζαπτιέδες είχαν φέρει φιρμάνι του μέραρχου Μιραλάι Σιουπιή ότι πρέπει όλοι οι άντρες να καταταγούν στον τουρκικό στρατό. Αλλά ξέραμε τι σήμαινε αυτό. Ο σκοπός ήταν να μαζέψουν τους άντρες και να αφανίσουν το χωριό, όπως έκαναν και μ' όλα τα άλλα χωριά γύρω μας.

Οι ζαπτιέδες φεύγουν. Ο πατέρας μου πάει και φωνάζει σπίτι μας τον αδερφό του. Σ' αυτόν είχαν πάει ήδη και του είχαν πει τα μαντάτα. Μιλάνε για λίγο οι δυο τους χαμηλόφωνα κι αμέσως μετά τον βλέπω να βγαίνει απ' το σπίτι και να κλείνει την πόρτα με δύναμη. Βγαίνω στο κατώφλι και τον κοιτάζω. Βαδίζει δυναμικά. Βαδίζει... Αλλά τώρα τρέχει. Εγώ στο κατόπι του. Πάει στον αχυρώνα, σφάζει με βιασύνη τα ζωντανά μας. Τις κότες πρώτα. Όλες. Κι έπειτα τρία κατσίκια και τον μόσχο. Πάνω που είχε γεννηθεί – είχε δεν είχε δύο εβδομάδες. Πήγαινα εγώ κρυφά τα απογεύματα και έπαιζα μαζί του. Η μάνα δεν με άφηνε να παίζω με

τον Μήτηρο. Φοβόταν μην τον τραυματίσω. Όχι σκόπιμα, βέβαια... Πάνω στο παιχνίδι. Γι' αυτό έβρισκα κι εγώ συντροφιά στον μόσχο.

Μπαίνω ξανά στο σπίτι. Η μάνα μου προσπαθεί να χαμογελάσει, να μη μου δείξει πόσο πονάει, πόσο φοβάται. Στην αγκαλιά της ο Μήτρος είναι τόσο ήσυχος, λες κι είναι ψεύτικος. Από τότε που ήρθε αυτό το μωρό στον κόσμο, την άνοιξη, το κλάμα του σπάνια το ακούγαμε, θαρρείς και δεν είχαμε μωρό στο σπίτι. Στους γονείς μου φάνηκε παράξενο, γιατί εγώ, όπως μου είχαν πει, ήμουν γκρινιάρης και δεν τους άφηνα σε ησυχία. Μετά από μένα τούς βρήκανε δυο συμφορές: ένα μωρό που πέθανε στη γέννα κι ένα ακόμα που έσβησε από πυρετό πριν κλείσει ένα χρόνο ζωής. Γι' αυτό και τον Μήτηρο τον πρόσεχαν σα να ήταν γυάλινος.

Το ίδιο βράδυ χτύπησε πάλι η πόρτα μας. Ανοίγω κι αντικρίζω τον Ευκλείδη. Κλείστηκαν μες στην κουζίνα με τον πατέρα μου και τον θείο μου και μιλήσανε για κάμποση ώρα. Όταν βγήκαν, ήταν όλοι τους βαριά συννεφιασμένοι. Ο Ευκλείδης ήρθε σε μένα. «Γιώργη, θυμάσαι τι σου είπα εκείνη την ημέρα;» Γνέφω καταφατικά. Μα πώς θα μπορούσα να ξεχάσω τα λόγια του Ευκλείδη... «Η μάνα σου, ο αδερφός σου κι εσύ πρέπει να φύγετε αμέσως! Όλο το χωριό πρέπει να φύγει, αλλιώς δε θα μείνει κανείς ζωντανός. Εσύ μαζί με άλλα παλληκάρια απ' τα άλλα χωριά θα φυλάτε τα γυναικόπαιδα. Άοπλοι θα είστε. Εντάξει;» λέει και με πιάνει απ' τα μπράτσα, λες και γνώριζε ότι ήμουν έτοιμος να καταρρεύσω. Ίσως και να το γνώριζε. Ο Ευκλείδης ήξερε τα πάντα! Τα μάτια της μάνας δακρύζουν, αλλά δεν καθυστερεί. Ετοιμάζει φαγητό να έχουμε, ένα ψημένο ζυμάρι από αλεύρι, λάδι και κρεμμύδια. Βάζει σ' έναν μπόγο και λίγες αλλαξιές του Μήτρου, για να είμαστε έτοιμοι, όπως πρόσταξε ο Ευκλείδης προηγουμένως.

Δειλινό 21ης Σεπτεμβρίου

Γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι, απ' όλα τα χωριά της Σάντας, ανάμεσά τους επτά βρέφη, και μέσα σ' αυτά κι ο Μήτρος. Για μέρες περιπλανιόμασταν στα δάση σαν αγρίμια. Εγώ ήμουν με τους άοπλους, που φυλάγαμε τα γυναικόπαιδα και τους γέροντες. Κάποιες φορές στην περιπλάνηση, όταν βεβαιωνόμουν ότι δεν κοιτάει κανείς, ξεσπούσα σε κλάματα. Τα δάκρυα σα σφαίρες χτυπούσαν το ψεύτικό μου χαμόγελο, που προσπαθούσα να διατηρήσω, όπως με είχε συμβουλέψει ο πατέρας μου, πριν φύγει κι αυτός για τη μάχη. Όσο περνούσαν οι μέρες καταλάβαινα ότι δεν ήμουν σαν τους υπόλοιπους. Ήμουν ένα αγόρι που καλά-καλά

τα χείλη μου δεν είχα δώσει σε κορίτσι, όταν οι περισσότεροι απ' τους άλλους ή είχαν κάνει σουμάδεμαν ή γάμο και κάποιοι είχαν και παιδιά. «Ε! Τι στέκεσαι εσύ εκεί; Εδώ δε χαζολογάμε», μου φώναξε μια φορά ένας απ' τους συντρόφους. Είχε δίκιο. Σκούπισα τα δάκρυα με το μανίκι της μπλούζας μου. Φυσούσε κρύο αεράκι και ψύχρηνε τον τόπο. Μαζί ψύχρηνε και τα δακρυσμένα μάτια μου. Αυτό ήταν. «Τώρα έγινα άντρας» σκέφτηκα κι έτρεξα να προλάβω τους άλλους.

Εκείνη τη μέρα του Σεπτεμβρη τούς είχαμε βάλει σε μια βαθιά σπηλιά. Έβρεχε απ' το πρωί, είχαν ανοίξει οι ουρανοί. Είναι ανελέητο το φθινόπωρο πάνω στα βουνά. Τα γυναικόπαιδα στη σπηλιά, εμείς απ' έξω στεκόμασταν φύλακες κι οι αντάρτες μας δίνανε μάχη με τους Τούρκους. Οι αριθμοί όμως ήταν εναντίον μας. Οι Τούρκοι ήταν πολύ περισσότεροι, μας είχαν περικυκλώσει.

Παρόλο που βρισκόμασταν στο σπήλαιο, δε νιώθαμε ασφαλείς– δεν ήμασταν ασφαλείς. Μεσ στη νύχτα είχαμε σκοπό να φύγουμε από εκεί, να περάσουμε απ' το δάσος Βαϊβάτρε κι ύστερα απ' το ποτάμι και μετά θα βγαίναμε στη θάλασσα στην Τραπεζούντα, να βρούμε μέσο να φύγουμε στην Ελλάδα. Θα το κάναμε με κίνδυνο της ίδιας μας της ζωής, καθώς το στρατόπεδό τους βρισκόταν μόλις μια ανάσα από το μονοπάτι που θα ακολουθούσαμε. Ο παραμικρός θόρυβος σήμαινε ένα φριχτό τέλος.

Ήμασταν έτοιμοι να αναχωρήσουμε. Η νύχτα είχε φτάσει και τα μωρά ήταν ανήσυχα. Πεινούσαν, κρύωναν και νύσταζαν τα περισσότερα. Ο Κουρτίδης στάθηκε μπροστά στο πλήθος. Οι ψίθυροι σώπασαν. «Γυναίκες...» είπε διατηρώντας την ψυχραιμία του. «Τα κλάματα των μωρών μπορούν να μας βάλουν σε κίνδυνο. Δηλαδή... όλοι οι θόρυβοι μπορούν. Αλλά τα νήπια είναι απρόβλεπτα. Δε γίνεται να συνεχίσουν μαζί μας» είπε και έβγαλε από την τσέπη του το μαχαίρι του. Το ακούμπησε στο πάτωμα και ψιθύρισε «Συγχωρέστεμεν...»

Ξημέρωμα 22ας Σεπτεμβρίου

Το σχέδιο ήταν ξεκάθαρο και οργανωμένο από τον Ευκλείδη. Μέσα στο σκοτάδι της νύχτας, πριν φέξει ο ήλιος που θα μας πρόδιδε, θα παίρναμε όλοι μαζί τον δρόμο του γλιτωμού μας. Θα εγκαταλείπαμε το υγρό σπήλαιο, για να ξεφύγουμε από τα αιχμηρά δόντια της δίνης. Οι μάνες δαγκώνοντας τα χείλη και γδέρνοντας το στήθος τους δίνανε τα μωρά στους αντάρτες να τα σκοτώσουν. Μάτωναν τον εαυτό τους για να κυλήσει το αίμα μαζί με το αίμα των αθώων σπλάχνων τους. Κι όλα αυτά μεσ στη θανατερή σιγή. Η σιγή είχε γίνει προϋπόθεση

σωτηρίας. Κάθε θόρυβος θα μπορούσε να γίνει μαχαίρι και να κόψει το νήμα της ζωής ολωνών μας. Κι έτσι αφήσαμε τα μωρά πίσω. Νεκρά.

Αύγουστος 1935. Κιλκίς

Εκκλησία της Παναγίας, πρόποδες του λόφου του Αγίου Γεωργίου. Ο δεξάμενος φρόντισε να στολιστεί όμορφα ο χώρος για τη βάφτιση, τα φωτίσια, του γιου μου. Τριάντα ημερών το μωρό. Εμείς τα παιδιά μας τα βαφτίζουμε πολύ μικρά, πριν σαραντίσουν. Έτσι κάναμε και πίσω στην ιερή μας πατρίδα, έτσι κάνουμε κι εδώ. Δε γίνεται να μη γυρίσει ο νους μου πίσω και σήμερα, όπως γυρνάει συνέχεια δεκατέσσερα χρόνια τώρα. Ειδικά σ' εκείνη την άγρια νύχτα, που η μάνα μου, μαζί με τις υπόλοιπες που είχαν βρέφη, τα θυσίασαν, για να ζήσουμε όλοι εμείς οι υπόλοιποι. Όταν τη ρώτησα αρκετά χρόνια μετά, μου είπε πως εκείνη τη νύχτα παρέδωσε στο μαχαίρι μαζί με τον Μήτηρο και την ψυχή της.

«...Δημήτριος», ακούω τη φωνή του δεξάμενου να λέει το όνομα του μωρού στον ιερέα, στο εκκλησάκι που είχαν μαζευτεί κάμποσοι φίλοι αλλά λιγостоί συγγενείς –κι εγώ κι η γυναίκα μου είμαστε πρόσφυγες, οι οικογένειές μας κόπηκαν απ' τις ρίζες και σκόρπισαν, πολλούς συγγενείς, όπως πίσω στον Πόντο, δεν είχαμε. Τα παιδιά των καλεσμένων τρέξανε στο σπίτι μας που ήταν κοντά στην εκκλησία, όπου περίμενε η γυναίκα μου, για να την πληροφορήσουν για το όνομα και να πάρουν το δωράκι τους, καθώς η μάνα του παιδιού δεν παραβρίσκεται την ώρα που δίνεται το όνομα. Κοιτάζω δίπλα μου τη δική μου μάνα. Μονολογούσε. «Δημήτριος ή Ευστάθιος;» τα είχα ρωτήσει. Ήμασταν ανάμεσα σε δυο ονόματα. Δημήτριος, μου αποκρίθηκαν. Του κύρη μ' τ' όνομα. Έδωκά τους στιχαριάτ'κα». Ο νους της είχε γυρίσει πίσω στα φωτίσια του Μήτρου. Αχ, μωρέ μάνα... Κουβάλησες εννιά μήνες το σώμα του μέχρι να τον γεννήσεις και όλη σου τη ζωή κουβαλάς την ψυχή του. Με κόπο προσπαθώ να κρύψω τη συγκίνησή μου, για τον Μήτηρο του παρελθόντος, για τούτον εδώ τον Μήτηρο, γιατί η θυσία εκείνου του Μήτρου ήταν αυτή που επέτρεψε να υπάρχουμε εμείς και να γεννηθεί αυτός ο νέος Μήτρος.

«Να μας ζήσει ο Μήτρος, μάνα», της λέω.

«Να μας ζήσει, παιδί μου» λέει κι αυτή. «Κι όταν μεγαλώσει, να του πείτε. Για κείνον τον Μήτηρο, που γιουρπάν έντονε(*) για σε, για όλους».

*γιουρπάν έντονε = θυσία έγινε (στην ποντιακή διάλεκτο)